

Михајло Панић

РОМАН "КОМО" СРЂАНА ВАЉАРЕВИЋА

Централну слику, уједно и кулминаторну тачку романа *Комо* Срђана Ваљаревића, чини сусрет главног јунака са великим златним орлом:

И тада, наједном, треснула је тишина!

Све је замукло!

Али, заиста! Баш тако је било! Одједном, снажан ударац тишине у ушима! У моменту, све птице су заћутале, као искључене. Није било никаквог звука. То ме је прекинуло. Та тако изненадна тишина, потпуни мук, то ме је збунило. Ништа се није чуло, ништа се није дешавало. Седео сам, нисам јео. Само сам седео. Седео сам потпуно збуњен, и чекао. Нешто.

А, онда, наједном, праснуло је изнад моје главе!

Потмули прасак!

Подигао сам главу, погледао, и видео крупну, огромну птицу, на трен, али у другом трену, већ је била у даљини и могао сам једино да је видим како већ надлеће језеро, високо на небу, изнад, горе, и та крила која се не померају, то сам видео. И нестала је. И даље је све било тихо, птице се нису оглашавале. Ћутале су. Пио сам воду. Нисам јео. Нисам могао да гутам. Онај прасак ме је уплашио. Чекао сам.

А онда сам га видео. На неких пар стотина метара далеко, приближавао ми се, али нисам могао да одредим висину, колико је то метара било изнад мене, у ваздуху. Приближавао ми се и био све већи и већи. Био је огроман тај орао, Велики златни орао, како се звао. Крила су била непомична. Прелетео је тачно изнад мене, и тај прасак, остављао га је за собом, у ваздуху, својим крупним телом и огромним раширеним крилима. Видео сам га добро, и чуо. Схватио сам зашто су

све птице замукле. Он је био један, велики, горе, изнад свих нас. Осећао сам се као жаба. Могао је све, шта год да је хтео. Никад нисам био безначајнији. Био сам мали, баш као и мој живот, и све у мом животу, и све у мени, све илузије у мени, све што ме је чинило. Сав онај ваздух којим сам био испуњен избио је напоље. Тело ми је издахнуло од страха и дивљења. Заборавио сам на двоглед. Пукао је у мом мозгу и мени једним лаганим прелетом преко своје територије, тај орао. И уписао сам:

- Велики златни орао; један, сџм, величанствен, огроман
изнад Монте Сан Прима, над језером Комо.”

Тако Срђан Ваљаревић описује тренутак самоспознаје свог јунака, онај час када се објави животни смисао, када се одреди сопствена мера, и када се, у другом, дубљем, готово оностраним светлу, успостави стварни однос са светом, са висинама, са постојањем. И то, рекло би се, у окружењу у којем ништа не наговештава нити обећава да ће се нешто слично догодити, јер све је у роману *Комо* наизглед врло обично, једноставно, устаљено, чак монотono. Нико не може избројати колико је на свим странама света написано књига које, у основи, варирају прастару истину: да би се сусрео са собом човек мора негде отићи, изместити се. Ваљаревићев роман, писан тоном дневника, хронолошки, на интроспективан, самоисповедајући начин једна је од таквих књига о долажењу до себе, ако се до себе икада заиста може доћи. Окружен безизгледном београдском стварношћу, у оним морбидним, депресивним временима која неће ишчилети из наших сећања све док смо живи, главни јунак романа *Комо* користи указану му прилику и измешта се у амбијент са готово рајским обележјима, на месец дана, у сеоце на обалама подалпског језера, где не ради ништа него пије, снатри, шврља по околини и упознаје неке сасвим обичне и неке сасвим необичне људе. Ваљаревићев роман је заправо опис свега тога, извештај са боравка у свету који јунаку делује као једва могућ и једва стваран. У његовом београдском окружењу, из којег се стицајем околности накратко склонио, и у којем метастазира политичко лудило и пролама се наказна историја, незамислив је нормалан људски живот, па богати пансион на обалама језера, намењен окупљању и раду креативних људи из целог света, Ваљаревићевом главном јунаку постаје неком врстом азила, прибежишта у којем је могуће мислити по сили самих мисли, а не по диктату свог историјског доба или средине, и у којем је могућа каква-таква самоспознаја.

Рекло би се да Ваљаревић хотимично избегава да говори о ономе о чему су говориле многе књиге написане на српском језику минулих двадесетак година; дабоме, реч је о притиску огубане, кужне стварности који би да се, природно и очекивано, кроз приповедање, кроз причу, освести, превлада и прочисти. Ваљаревић радије говори о самоћи, о води, о птицама, о алкохолу, о времену, о шуми и шумским

стазама, о планини, о брду званом Трагедија, о излежавању на клупи, о фудбалу, о блискости међу људима, о стицању пријатељстава, о догођеним и недогођеним љубавима и то стално трагајући за претеклим честицама поетичности у наплаву преобилног времена, досаде и свакодневља, него о тешким, напорним, по природи ствари идеологизујућим великим темама, и то избегавање је индикативно. Сасвим једноставно, Срђан Ваљаревић би само да приповеда, чисто и читко о обичном људском животу, да прослави његову анонимност и обичност, што и чини, а не да тај живот било како, а нипошто етички коригује или, далеко било, хероизује. Сталном поетизацијом обичних, свакодневних радњи, коју прати наглашена неадаптибилност главног јунака, роман *Комо* подсећа нас да таква традиција одавно постоји у српској књижевности (почев од Сремца или поетских реалиста, преко приповедача модерних времена, све до наших дана), само што је, као таква, из ових или оних разлога, ретко када бивала у првом плану. У роману *Комо*, тако, сасвим нехотично, али неумољиво, по сили језичког памћења, па и по својствима одабраног наративног модела, оживљава сећање на поетизовано приповедање, на пример, једног Растка Петровића. Везе Петровићеве поетско-путописно-романескне прозе *Људи ѿворе*, и Ваљаревићевог поетско-путописно-дневничког романа *Комо* су вишеструке, оне нам указују на сагласје које се покатакд, мада сразмерно ретко, и утолико вредније, успоставља у свету књижевности, међу фикционалним текстовима различитих времена. Није само реч о тренутку самоспознаје којим кулминира и Петровићево и Ваљаревићево приповедање, нити о урођености у амбијент, у воду и небеса, у бајковити пејзаж (језеро, острво, путовање, планински врх), нити, пак, о поетизацији свакодневног говора, којем, слушајући своје јунаке, прибегавају и један и други писац, већ и о готово фасцинантном слагању детаља, од којих је посебно упечатљив онај о сетном остатку неостварених љубави. У књизи *Људи ѿворе*, једној од најлепших књига поетске прозе српске књижевности 20. века, чамац једног од јунака носи име његове никад заслужене драге, а у роману *Комо*, којим се та нит продужава и у новом столећу, могућа праунука те драге главном јунаку црта чамац сугеришући му да, уколико га икада буде имао, том чамцу да њено име. Таква сагласја срећа су за сваку књижевност, и знак да и у садашњем времену (мада то нисмо, из неких наопаких разлога, у стању увек да препознамо, али и да признамо), постоје, истина, не баш многобројни, али надахнути писци које читамо са заслуженом пажњом, јер се у њиховим речима пресликавамо. Срђан Ваљаревић један је од таквих.